

УДК 338.242.4

Ляшенко В.І.

**ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ СПРИЯТЛИВИХ УМОВ ДЛЯ РОЗВИТКУ
МАЛОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ**

Розкриті шляхи формування сприятливих умов для розвитку малого бізнесу в Україні на базі існуючих потужностей та удосконалення нормативної бази.

The ways of forming favorable conditions for the development of small business in Ukraine on the basis of existing capacities and improvement of the legal basis have been considered.

Сьогодні можна констатувати, що процес хаотичного росту кількості підприємств і підприємців в Україні, який мав місце у 1990–1998 р., придбав більш-менш чіткі правові рамки, чому сприяв розвиток регуляторного законодавства. Але і сьогодні підприємці малого і середнього бізнесу продовжують зіштовхуватись з проблемами правового, регуляторного характеру, більшість з яких є прямим наслідком становлення ринкових відносин у країні. Не можна не відзначити і те, що новий економічний стан приніс із собою і нові конфлікти в середовищі підприємницьких інтересів. При цьому існуючі форми і методи вирішення конфліктів економічних і цивільних інтересів не завжди відповідають актуальним потребам сучасного суспільства.

Різним аспектам проблеми формування регуляторної політики, реформування податкової системи України присвячені роботи таких відомих вітчизняних фахівців – науковців і практиків, як В.П. Вишневецький [5], Ю.Б. Іванов [6], М.П. Кучерявенко [7] та ін. Але проблеми системного аналізу створення сприятливого бізне-середовища шляхом впровадження спеціальних систем оподаткування та обґрунтування напрямків їх подальшого розвитку ще не знайшли достатнього науково-теоретичного та методичного вирішення, що спричиняє невизначеність та практичні складнощі їх застосування.

Саме дослідженню цих питань і присвячена ця стаття, метою якої є обґрунтування рекомендацій стосовно удосконалення спеціальних режимів оподаткування на основі аналізу нормативно-правової бази, що формується в умовах введення Господарського Кодексу України [1].

В даний час біля половини населення України в працездатному віці змушено у тій або іншій мірі забезпечувати свій добробут, приймаючи участь у малому бізнесі. У наших співгромадян є необхідність і здібності до підприємницької діяльності, але, на жаль, не завжди є можливість і необхідні умови, щоб почати свою власну справу. Головним чинником такого стану є недосконалість правового забезпечення, у якому функціонує сектор малого підприємництва.

З метою подальшого удосконалення нормативної бази і створення сприятливих умов для розвитку малого підприємництва пропонується скористатися відведеним до 1 січня 2004 р. терміном для узгодження статей Господарського [1], Цивільного [2] Кодексів України і доповнити Господарський Кодекс України статтею 419 “Спеціальні режими розвитку малого підприємництва”, куди включити відповідні норми відносно: єдиного податку; спеціального торговельного патенту; спеціального режиму інноваційного малого бізнесу з закону про інноваційну діяльність та інших. У цій статті також необхідно передбачити можливість введення диференційованої шкали оподаткування в залежності від розміру капіталізації підприємства. Це необхідно зробити з метою стимулювання зростання бізнесу та переходу його від малого до середнього та великого.

Це, у свою чергу, повинно створити необхідну правову основу для подальшого включення відповідних норм до Податкового Кодексу України.

Відносини з підприємствами-платниками податків доцільно диференціювати в залежності від їх величини, тобто обсягу бюджетних зобов'язань, а також ролі і місця в економічній системі країни і регіону. Диференціацію доцільно поширити на зміст, обсяг, періодичність звітності і частоту перевірок.

Для цього необхідно у ст. 63 Господарського Кодекса України де вводяться критерії розмірів малих, середніх та великих підприємств, виокремити категорію мікропідприємств з чисельністю працюючих до 10 осіб та обсягом виробництва 500 тис. євро. Тобто ввести до Господарського Кодексу України положення, які б чітко визначали розміри мікропідприємств (чисельністю до 10 працюючих), малих підприємств (чисельністю від 11 до 200 працюючих з урахуванням особливостей галузей), середніх підприємств (до 1000 працюючих) і великих підприємств (з чисельністю понад 1000 працюючих) можливо з визначенням відповідних обсягів виробництва; а також статтю, яка б регламентувала спеціальні податкові та інші режими сприяння розвитку малого підприємництва.

Необхідно помірковано відноситись до суб'єктів малого бізнесу, що ледь зароджується. Уявляється доцільним відновлення в законодавстві норм, що встановлюють визначений термін (наприклад, 6 місяців або 1 рік), протягом якого суб'єкт малого бізнесу вправі здійснювати підприємницьку діяльність без сплати визначених податків, можливо здаючи податкову звітність щокварталу в податкові органи щоб уникнути зловживань. Це дозволить малим підприємствам "встати на ноги" і створить більш сприятливий підприємницький клімат, збудить зацікавленість громадян у здійсненні самостійної господарської діяльності, а отже – сприятиме прискореному становленню середнього класу.

Платників єдиного податку варто звільнити від перевірок цілком, обмежити звітність за обсягом і змістом періодичністю один раз на рік.

Підприємства середнього бізнесу доцільно диференціювати по їх ролі у економіці, виділивши підприємства, що працюють у сфері матеріального виробництва (промисловість, сільське господарство, будівництво). Для цих підприємств також варто ввести щорічну звітність, але спеціальну, що дозволяє відслідковувати профіль роботи і звільнити від перевірок у випадку роботи з позитивними фінансовими результатами. Для відстеження "профільності" роботи підприємства варто встановити: співвідношення між обсягом виробництва й обсягом реалізації; співвідношення показників чистої і товарної продукції.

Методика перевірки таких підприємств також може і повинна бути спрощеною. Наприклад, обмеженою встановленням і перевіркою фактів власного виробництва і відвантаження продукції, розрахунками обсягів чистої, товарної, реалізованої продукції.

Варто встановити, що подібний пільговий режим поширюється тільки на прибуткові, рентабельні підприємства, а збиткові повинні звітувати і перевірятися за загальними правилами з метою виявлення причин важкого фінансового становища і їхнього усунення.

Для подолання адміністративних бар'єрів необхідно також більш широко використовувати наступні конструктивні методи і засоби:

1. Допомога підприємцям у забезпеченні доступу до нормативних документів, що регламентують діяльність контролюючих організацій і їх представників.
2. Проведення регулярних семінарів за участю представників контролюючих органів, що роз'яснюють вимоги до підприємств і їх права при проведенні перевірок.
3. Консультації суб'єктів малого бізнесу з фахівцями інфраструктури підтримки і розвитку підприємництва. У регіонах така інфраструктура вже створена й активно діє. До її складу входять органи державної влади і управління, фонди, банки, лізингові компанії, некомерційні організації, які надають консультативні й інші послуги для малого бізнесу, а також створюють більш пільгові умови для здійснення підприємницької діяльності.

4. Створення регіональних міжвідомчих комісій з подолання адміністративних бар'єрів і винесення питань, пов'язаних з діяльністю контролюючих органів, на розгляд комісії. Необхідно покласти на дану комісію функції з координації діяльності регіональних контролюючих органів, підготувати і підписати угоду про розмежування повноважень територіальних підрозділів органів виконавчої влади, що має виключити дублювання функцій контролюючими органами під час проведення перевірок. Встановити принцип комплексності перевірок і їх систематичності. Поставити регулярність і частоту проведених перевірок у залежність від обсягів діяльності підприємства.
5. Реалізація регіональних програм підтримки і розвитку підприємництва, у тому числі за допомогою створення системи центрів підтримки підприємництва у формі автономних некомерційних організацій, заснованих виконавчою владою.
6. Створення робочих груп із представників об'єднань підприємців, органів державної влади і управління, суб'єктів інфраструктури підтримки підприємництва для розробки практичних пропозицій з питань підтримки і розвитку підприємництва, рішення конкретних питань малого і середнього бізнесу, обговорення законопроектів і регіональних нормативно-правових актів.
7. Розробка і публікація рекомендацій для підприємців при проведенні перевірок контролюючих органів.
8. Спрощення оподатковування для суб'єктів підприємництва – заміна існуючих податків одним або двома.
9. Спрощення системи звітності перед податковими органами.
10. Введення на місцевому рівні положень, які регламентують виділення категорій платників податків, що мають право на одержання пільг при сплаті податків з визначенням всіх обов'язкових компонентів цього процесу. Тому що норми законодавства про податки і збори, що визначають підстави, порядок і умови застосування пільг по податках і зборах, не можуть носити індивідуального характеру.
11. Завчасне інформування суб'єктів підприємницької діяльності про планові перевірки.

Вже зараз, не чекаючи законодавчого рішення розглянутих питань, можна почати подолання перешкод, які виникають у процесі створення та діяльності малого та середнього бізнесу, шляхом озброєння підприємців тією інформацією, якої вони позбавлені в даний час і яка може бути використана ними при вирішенні тих чи інших правових та господарських питань.

Актуальним завданням органів виконавчої влади у даному напрямку повинний бути постійний моніторинг правових актів, прийнятих на рівні регіонів і муніципальних утворень, з метою недопущення порушень прав і законних економічних і цивільних інтересів суб'єктів підприємницької діяльності, і вживання конкретних заходів, спрямованих на подолання нормативно-правових і адміністративних бар'єрів при розвитку підприємництва в регіоні й у країні в цілому.

Самостійною проблемою є і вік, у якому можна розпочинати власну справу, власну підприємницьку діяльність. У Росії, відповідно до змін у законі "Про державну реєстрацію юридичних осіб та індивідуальних підприємців", податківці з 1 січня 2004 р. будуть реєструвати, за згодою батьків, у якості підприємців без заснування юридичної особи 14-річних дітей. Чи не занадто це рано? З якого віку можна ставати підприємцем? Цікаві відповіді на це питання узагальнені у газеті "Відомості" [8].

Так, О. Починок, міністр праці РФ вважає, що працювати людина може з будь-якого віку, якщо вона навчилася міркувати „У світі були приклади, – відзначає він, – коли люди заводили свою справу, а їм було менше 10 років”[8]. Т.Михеева, менеджер проектів фонду "Нові перспективи" (реалізує проект "Права дитини"), вважає, що дитина повинна

одержати освіту і працювати може, тільки якщо трудове виховання є частиною освіти [8]. О. Шеврин, юрист, вважає, що бізнесом можна займатися після настання повної дієздатності, якої, на його погляд, досягають саме в 21 рік [8]. І. Абраменко директор центру "Ділові діти Донеччини" Академії дитячого підприємництва (Україна) вважає, що у 14 років діти вже "дозріли" для бізнесу [8]. С. Борисов, президент організації "Опора Росії" вважає, що діти повинні звикати психологічно до ринку вже в ранньому віці [8].

Цю проблему необхідно вирішувати і в українському законодавстві.

Як показує аналіз статистичних даних за останні роки вартість одного робочого місця, що створюється у сфері малого бізнесу складає 5–10 тис. грн. і створюються такі робочі місця переважно за рахунок особистих коштів і заощаджень громадян. Іншими словами, одне з головних джерел інвестицій – у наявності. У той же час вже на початковому етапі підприємець зіштовхується з проблемою пошуку офісних приміщень з нормальним технічним оснащенням відповідно до сучасних вимог. Разом з тим у державній і комунальній власності знаходиться ряд приміщень, що можуть бути використані в цьому напрямку. Мова йде про приміщення науково-дослідних і проектно-конструкторських організацій, професійно-технічних училищ, гуртожитках, готелях і інших, керівництво яких у даний час здає в оренду підприємницьким структурам значні площі. Фактично ці організації вже перетворилися в бізнес-інкубатори і бізнес-центри. Однак відповідно до офіційної статистики, кількість подібних структур як у країні в цілому, так і в Донбасі особливо, значно нижче сучасних європейських вимог. Формально низькі показники розвитку підприємницької інфраструктури не сприяють надходженню іноземних інвестицій і невірно орієнтують міжнародні організації, які в змозі надати Україні (в рамках різних міжнародних програм) технічну допомогу. Як наслідок - грошові кошти витрачаються на створення дублюючих структур, тих елементів підтримки підприємництва, що фактично вже одержали певний розвиток. Так, наприклад, у Донецьку можна знайти приклади, коли приміщення науково-дослідних і проектно-конструкторських організацій, готелів, гуртожитків і т.п. частково здаються в оренду під офіси підприємницьких структур. У даному випадку в наявності вже діючий, як мінімум, "бізнес-центр". Якщо вже сьогодні назвати ці структури тим, чим вони реально є – тобто "бізнес-центрами" і "бізнес-інкубаторами" і вкласти кошти, залучені в межах технічної допомоги, на доведення рівня їх послуг до сучасних стандартів, розвиток підприємницької інфраструктури в регіоні значно прискориться.

Для цього необхідно, з залученням фонду державного майна й інших комунальних служб міста, провести відповідний аналіз використання приміщень науково-дослідних, проектно-конструкторських організацій, навчальних закладів, готелів, гуртожитків незалежно від відомчої підпорядкованості на предмет використання їх площ під офісні приміщення підприємницьких структур.

Виявлені в процесі аналізу організації, що здають для цих цілей 30–50 і більш відсотків площ повинні одержати статус "бізнес-центрів" і пріоритетне право одержання технічної допомоги на організацію навчання підприємництву на їх базі і розвиток підприємницької інфраструктури регіону.

Аналіз і узагальнення умов оренди приміщень допомогли б виробити єдиний методичний підхід для створення сприятливих умов для підприємницьких структур і визначити перспективи створення мережі бізнес-інкубаторів, які в даний час у Європі створюються з розрахунку 1 бізнес-інкубатор на 50–75 тис. населення, а в старопромислових регіонах реструктуризації вугільної промисловості й у 2 рази більше.

Крім того варто законодавчо закріпити, що в процесі розробки проектів закриття шахт необхідно передбачати виділення коштів на створення на базі придатних приміщень

“бізнес-інкубаторів” і “бізнес-центрів” для реалізації ініціатив працівників, що вивільняються, бажаючих почати власну справу. Певне науково-методичне забезпечення роботи з цього питання має Інститут економіки промисловості НАН України [9].

Усі викладені положення варто було б врахувати при підготовці проекту Закону України “Про бізнес-інкубатори і бізнес-центри в Україні”.

Література.

1. Господарський Кодекс України // Голос України. – 2003. – 14 березня. – С. 5–27.
2. Цивільний Кодекс України // Голос України. – 2003. – 12–13 березня.
3. Поддубный Д. А как дышал! // Бизнес. – 2003. – № 25. – С.20.
4. Хомяков В. Утекаем... // Бизнес. – 2003. – № 25. – С. 68 – 69.
5. Вишневський В.П. Методологічні основи вдосконалення оподаткування підприємств. Автореф. дис. ... докт. екон. наук. – Донецьк: ІЕП НАН України, 1998. – 34 с.
6. Іванов Ю.Б. Альтернативні системи оподаткування. – Харків: ХДЕУ-Торнадо, 2003. – 517 с.
7. Кучерявенко Н.П. Основы налогового права. – Харьков: Константа, 1996. – 320 с.
8. Осипов А. С какого возраста заниматься бизнесом? // Ведомости. – 2003. – 15 сент. – С. 4.
9. Общие методические положения по формированию специального режима содействия развитию малого предпринимательства в бизнес-инкубаторах / Под ред. В. И. Ляшенко. – Донецк: ИЭП НАН Украины, 2003. – 185 с.

*Рекомендовано до публікації
д.е.н., проф. Макогоном Ю.В. 17.09.03*

*Надійшло до редакції
02.09.03*